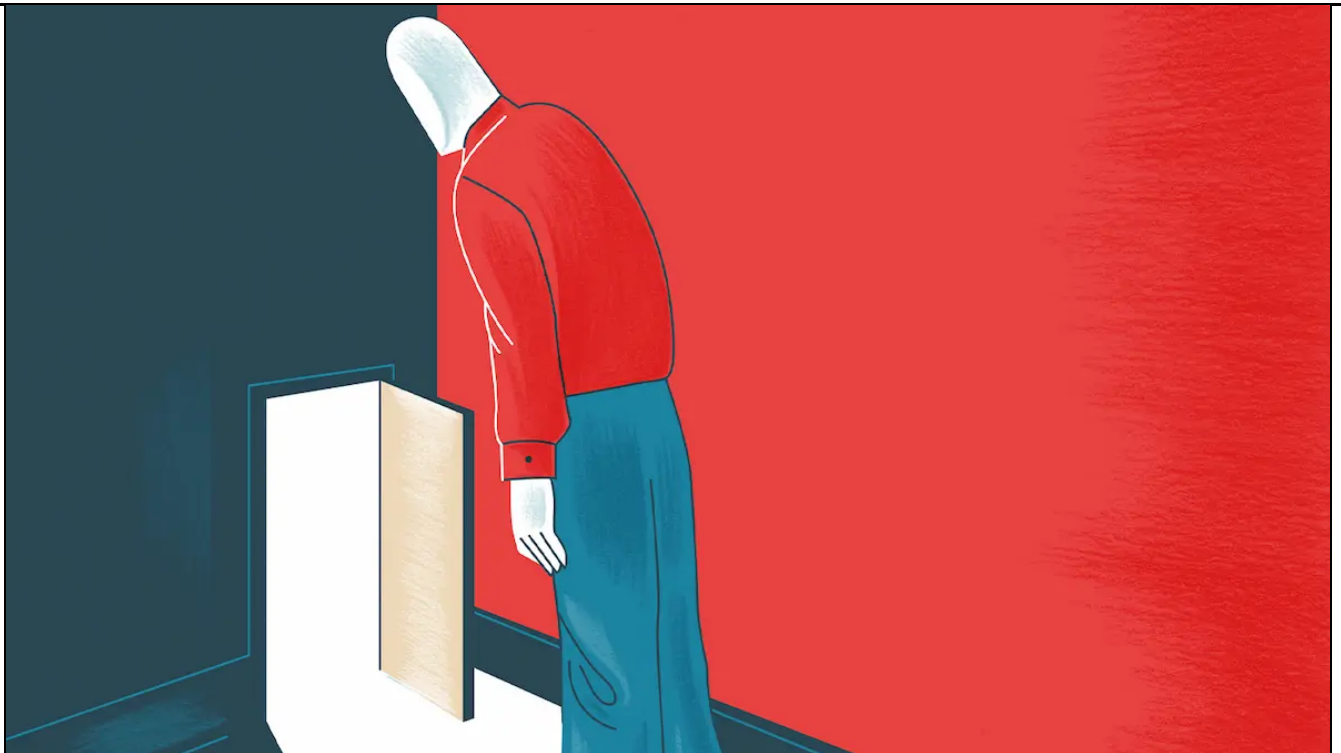

ONDERZOEK

Te rijk voor subsidie, te arm voor een advocaat

DINSDAG 24 SEPTEMBER

De laagste inkomens krijgen een advocaat met subsidie van de overheid, de hoogste huren er zelf een in. Maar veel van de 1,3 miljoen huishoudens met een inkomen net boven de subsidiegrens kunnen geen dure advocaat betalen. Zij zijn afhankelijk van vrijwilligers die deze zwakke plek van de rechtsstaat stutten.

AUTEUR

OLIVIA DEN HOLLANDER

BEELD KALLE WOLTERS

Mijn man is jaren geleden op zijn hoofd gevallen. Thuis, op de plavuizen. Waarschijnlijk werd hij onwel, hij heeft diabetes.' De oudere vrouw doet kalm haar verhaal. 'Sinds die val gedraagt hij zich anders, de neuroloog heeft dat bevestigd. Na een tijdje werd hij steeds agressiever. Soms slaat hij mij.' Ze voegt eraan toe: 'Mijn kennissen, vrienden en familie zijn allemaal bang dat hij mij iets aandoet.'

Via maatschappelijk werk kwam de vrouw bij de Wetswinkel Almere terecht, waar ze in de spreekkamer zit te vertellen. Ze wil scheiden. Het liefst wil ze thuis blijven wonen, een rijtjeshuis waar ze al ruim vijfentwintig jaar woont.

Dan zou ze haar man moeten uitkopen, krijgt ze te horen. Na al die jaren kan er best een overwaarde op de woning zitten. Hoeveel die is? 'Ik heb geen idee', zegt ze. Met een AOW en een bescheiden pensioen verwacht ze niet ver te komen. Zicht op een andere woning is er ook niet. Een van de adviezen van de wetswinkel is om te onderzoeken of ze in aanmerking komt voor een urgentieverklaring.

Tikkende tijdbom

Bij de wetswinkel zien ze veel scheidingsproblematiek.

In combinatie met het nijpende woningtekort is dat een tikkende tijdbom. Mensen gaan uit elkaar met een koopwoning en hebben daar een conflict over. Dan moet er een advocaat aan te pas komen. Zelfs als iemand recht heeft op gesubsidieerde rechtsbijstand, vervalt dat recht vaak als de woning bij de (gedeeltelijke) verkoop een overwaarde heeft.

De wetswinkel houdt spreekuur in het gezondheidscentrum De Driehoek, op een steenworp afstand van station Almere Centrum. Dat doet de instantie bewust daar, zegt voorzitter Harry de Geest. Zo stappen mensen gemakkelijker

binnen. Zo'n dertig vrijwilligers bemannen de wetswinkel vier avonden per week, in wisselende diensten. In de tijd die de vrijwilligers overhouden naast hun studie of baan helpen zij iedereen die het maar wil met juridische problemen. Bijvoorbeeld met de huurbaas, de werkgever of thuis, in de relationele sfeer. Met een gemeentelijke subsidie van ongeveer €30.000 per jaar doen de juristen wat ze kunnen.

‘Vaak zien we dan ook nog dat de ex-partners de hakken in het zand zetten en tot het bittere einde doorprocederen. Dat werkt de kosten alleen nog maar verder in de hand’

De Geest zoekt regelmatig contact met de lokale bestuurders en raadsleden, om hen te doordringen van de problemen die in zijn wetswinkel allemaal aan de oppervlakte komen. ‘Vroeger nog met Weerwind, toen hij hier burgemeester was.’ Inmiddels zit Franc Weerwinds (D66) termijn als minister voor Rechtsbescherming er alweer op. De Geest: ‘Op LinkedIn postte hij trots veel te hebben bereikt als minister, maar daar denken wij hier toch anders over.’

Bij de wetswinkel kloppen regelmatig mensen aan die financieel redelijk hun hoofd bovenwater kunnen houden. Tot er juridische hulp nodig is en ze geen recht blijken te hebben op door de overheid gesubsidieerde rechtsbijstand.

Coördinator Ans Baten: ‘We hadden hier laatst nog een man die zijn alimentatie wilde verlagen vanwege zijn ontslag. Zijn ex-vrouw ging niet akkoord. Dan moet je naar de rechter, maar dat kan niet zonder advocaat.’ Maar een advocaat kost gemiddeld al gauw 250 euro per uur.

Één euro te veel

De gesubsidieerde rechtsbijstand richt zich op de financieel meest kwetsbare mensen. Hun kosten voor een advocaat of mediator worden gedekt tegen

betaling van een inkomensafhankelijke eigen bijdrage.

Om te bepalen of iemand in aanmerking komt, toetst de Raad voor Rechtsbijstand diens inkomen en vermogen aan een norm, afhankelijk van het type huishouden. Een alleenstaande krijgt subsidie met een verzamelinkomen – totaal belastbaar inkomen uit box één, twee en drie – tot maximaal €31.100 of een vermogen – alle bezittingen min schulden – tot maximaal €31.747. Gekeken wordt naar het verzamelinkomen en vermogen van twee jaar geleden.

Zit je boven de norm, dan val je buiten de boot. Eén euro meer leidt direct tot een afwijzing. Een hardvochtige regel, vindt de Raad voor Rechtsbijstand, omdat zij geen rekening kan houden met een te hoge lastendruk of beslag op iemands loon of vermogen, bijvoorbeeld vanwege schulden. Het advies aan het ministerie van Justitie en Veiligheid in 2022 was dus om voor dat soort gevallen uitzonderingen mogelijk te maken.

Ook de Staatscommissie rechtsstaat constateerde afgelopen juni in haar rapport *De gebroken belofte van de rechtsstaat* dat sprake is van een serieus probleem. Volgens de Staatscommissie komt het veel voor dat mensen met middeninkomens boven of net boven de inkomensgrens niet genoeg geld hebben voor rechtsbijstand.

Dat probleem is de afgelopen jaren alleen maar groter geworden. Tot 1 januari 2023 kon iedereen nog voor persoonlijk advies bij het Juridisch Loket aankloppen, dé gratis helpdesk in Nederland. Vanwege het hoge aantal hulpvragen besloot het loket, in overleg met opdrachtgever en geldschieter het ministerie van Justitie en Veiligheid, het persoonlijk advies te beperken tot mensen met recht op gesubsidieerde rechtsbijstand.

In april 2023 stuurde het Juridisch Loket minister Weerwind voor Rechtsbescherming een brandbrief: de mensen met middeninkomens zouden

tussen wal en schip vallen. Een grote groep zou qua inkomen boven, maar qua besteedbaar inkomen onder de norm zitten. Bijvoorbeeld vanwege de hoge inflatie, de gestegen energieprijzen, de hoge woonlasten of, erger nog, door schulden.

Versnipperd

Ook de zzp'er kan nergens meer terecht, waarschuwt het Juridisch Loket. Voor zijn zakelijke problemen krijgt die geen gesubsidieerde rechtsbijstand. Maar bij de kleine zzp'er zijn die zakelijke problemen sterk vergelijkbaar met de arbeidsgerelateerde problemen van werknemers die wél subsidie krijgen, zegt het Loket.

Bij de Raad voor Rechtsbijstand wilde men zicht krijgen op de groep net boven de norm. Het daaraan verbonden Kenniscentrum startte daarom een onderzoek en presenteerde afgelopen juni de eerste bevindingen. Van de in totaal 8,3

miljoen huishoudens in 2023 vielen ruim 2,5 miljoen huishoudens binnen de gesubsidieerde rechtsbijstand. Bijna 1,3 miljoen huishoudens vielen daar net buiten. De helft van hen zit soms net boven, soms net onder de subsidiegrens.

Die groep van 2,5 miljoen huishoudens die wél voor subsidie in aanmerking komt, kan overigens ook maar beperkt bij het Juridisch Loket terecht: slechts in 48 van de 342 gemeenten is het loket aanwezig. Dat wil niet zeggen dat er geen alternatief is: in de meeste gemeenten is er tenminste één maatschappelijk aanbieder die sociaal-juridische ondersteuning biedt, maar het aanbod is zo versnipperd dat mensen vaak niet weten waar ze terecht kunnen.

Als een van de maatregelen na de toeslagenaffaire ontvangen gemeenten tot 2027 jaarlijks 23 tot 25 miljoen euro extra van het Rijk voor ‘robuuste rechtsbescherming’. Bedoeld om kwetsbare mensen te helpen in samenwerking met sociaal-juridische hulpverleners. De gemeente Almere besteedt haar deel van dit potje alleen aan de laagste inkomens, vertelt De Geest: ‘Terwijl er ook getroffen toeslagenouders waren met een midden-inkomen. Ook die kwamen klem te zitten.’

Kunnen mensen met een middeninkomen dan nergens meer terecht voor professionele juridische hulp? Sommige sociaal advocaten helpen deze groep voor min of meer hetzelfde tarief als de groep die in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Maar het aantal sociaal advocaten daalt hard, in vijf jaar tijd met 13 procent, tot nog maar 4389 sociaal advocaten vorig jaar, bleek uit cijfers van de Raad voor Rechtsbijstand. Er is een negatieve trend, vooral als gevolg van jarenlange bezuinigingen door de kabinetten-Rutte II en III. Daarom is het voor sociaal advocaten lastig op te brengen nog meer mensen tegen een lager tarief bij te staan.

‘Achteraf natuurlijk stom om in zo’n verkooppraatje te trappen. Ik zat onder de medicatie en was er niet bij met mijn hoofd. Het lukte me niet om het zelf op te lossen’

De enige betaalbare vorm van rechtshulp die mensen met middeninkomens rest, zijn de rechtsbijstandverzekeringen. Maar lang niet iedereen heeft zo’n verzekering. Bovendien dekken de rechtsbijstandsverzekeringen geen conflicten die al waren ontstaan bij het afsluiten. Meestal is er ook geen dekking voor conflicten die in de eerste periode daarna ontstaan. De wachttijd, zoals dat heet, loopt soms wel op tot drie jaar. Ook wordt een aantal typen zaken regelmatig uitgesloten van dekking voor de advocaatkosten, zoals echtscheidingen, alimentatie of strafzaken.

Witte oude man met sigaar

Rechtswinkels zoals die in Almere zijn de enige plek waar iedereen kosteloos terecht kan voor allerlei juridische problemen, al krijg je dan meestal hulp van een vrijwilliger, vaak een rechtenstudent. Dat is de reden dat de rechtswinkels, in totaal zo’n honderd in Nederland, vooral in steden zitten.

De eerste rechtswinkel van Nederland opende in 1969 haar deuren. Onder de leus ‘Jan met de Pet heeft ook recht op de wet’ nam een groep Tilburgse rechtenstudenten het initiatief voor de ‘juridische EHBO’ – Eerste Hulp Bij Onrecht. De meeste rechtswinkels bieden niet alleen eerste hulp door iemand op weg te helpen met informatie of doorverwijzingen, maar vertegenwoordigen ook mensen bij een bezwaarprocedure of bij de rechter, als het type zaak geen advocaat verplicht stelt.

Ruim een halve eeuw later is er niet veel veranderd in Tilburg. Nog steeds zijn het studenten – zo’n 35 in totaal – die vrijwillig spreekuren draaien onder begeleiding van drie betaalde krachten. De rechtswinkel ontvangt jaarlijks ruim 350.000 euro subsidie, grotendeels van de gemeente.

Iedereen is hier welkom, vertelt teamleider Jeroen Jaspers, die na een carrière in de zorg het roer omgooide en een HBO-opleiding rechten volgde: ‘We hebben wel de afspraak met de gemeente dat we ons richten op mensen onder de grens voor gesubsidieerde rechtsbijstand.’ Toch vraagt de rechtswinkel bij de intakegesprekken niet naar het inkomen als het alleen bij een eerste advies blijft. Dat draagt bij aan de laagdrempeligheid en is precies waar de rechtswinkel zich in onderscheidt. Jaspers: ‘Mensen willen niet naar een advocaat, die zien ze toch vaak als die witte oude man met een sigaar.’

‘Ik zat onder de medicatie en was er niet bij met mijn hoofd. Het lukte me niet om het zelf op te lossen.’

Collega Amy Kools doet vanmiddag de eerste intake bij de rechtswinkel. Ze begon hier als vrijwilliger tijdens haar studie en is, net als Jaspers, een betaalde kracht. Vanuit haar spreekkamer haalt Kools elk half uur een nieuwe cliënt uit de wachtkamer.

Torenhoge opzegboetes

Onder de wachtenden is een alleenstaande moeder van twee kinderen, die problemen heeft met de Hollandse Energiemaatschappij (HEM).

Televisieprogramma *Radar* kreeg honderden klachten over HEM en besteedde uitgebreid aandacht aan de misstanden bij de energimaatschappij, waar agressieve verkoopmethoden, onterechte tariefverhogingen en torenhoge opzegboetes aan de orde van de dag waren.

De alleenstaande moeder vertelt aan Kools dat ze het contract met HEM heeft opgezegd, maar dat de energimaatschappij nog steeds termijnen van haar bankrekening afschrijft. ‘Ik krijg nergens antwoord op bij HEM.’ Dus heeft ze de afschrijvingen gestorneerd en voor de zekerheid 25 euro overgemaakt. Ze ontving ook een eindafrekening inclusief boetes van 1200 euro. De vrouw wil een betalingsregeling treffen. Maar dan wil ze eerst weten waar HEM precies recht

op heeft.

De vrouw heeft jarenlang in de ouderenzorg gewerkt, maar is afgekeurd vanwege haar artrose. Aangezien ze tot voor kort nog een goed inkomen had, verwacht de alleenstaande moeder niet dat ze in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand. 'Achteraf natuurlijk stom om in zo'n verkooppraatje te trappen. Ik zat onder de medicatie en was er niet bij met mijn hoofd. Het lukte me niet om het zelf op te lossen.' Nu de vrouw in een vroeg stadium aan de bel trekt, kan de rechtswinkel verdere escalatie voorkomen.

Volgens Tim Verheij, secretaris van de Nederlandse Vereniging van Rechtswinkels, vullen de rechtswinkels een gat in de rechtshulp. Ook voor mensen die wél recht hebben op gesubsidieerde rechtsbijstand. Soms kunnen die de eigen bijdrage niet betalen of is er geen sociaal advocaat beschikbaar. Of ze vertrouwen de overheid niet en zijn bang dat ze later alle advocaatkosten alsnog moeten terugbetalen. Tegelijkertijd lijkt de groep cliënten net boven de norm voor gesubsidieerde rechtsbijstand groter te worden. Verheij: 'Ik heb het idee dat we in het hele land een toename zien, vooral van mensen met schulden.'

Grove tekorten

De Wereldbank kwam in 2019 met een heldere boodschap aan de hand van vijftig kosten-batenanalyses uit verschillende landen: rechtshulp kost geld, maar levert uiteindelijk méér op. In Nederland zijn dat soort studies dun gezaaid. Wel valt een even positieve conclusie te trekken uit de resultaten van de pilot ‘Sociaal-juridische hulp om de hoek’ in Hengelo, uit 2022.

De Hengelose proef viel onder de subsidieregeling ‘Stelselherziening Rechtsbijstand’ van oud-minister van Rechtsbescherming Weerwind, bedoeld voor initiatieven om mensen onder de grens voor gesubsidieerde rechtsbijstand op een innovatieve manier te helpen. In een jaar tijd leverde het gratis sociaal-juridische spreekuur in de Hengelose bibliotheek een besparing op van €115.000 voor driehonderd hulpvragen. Voor de cliënten ging het om €78.200. De overheid kon zich €36.800 rijker rekenen, vanwege bijvoorbeeld de deurwaarder, schuldhulpverlening of bijzondere bijstand die niet ingeschakeld

hoefden te worden. Het rapport wijst ook op positieve effecten die niet in cijfers zijn uit te drukken: de verbetering van het welzijn, het vertrouwen in de overheid en de zelfredzaamheid van mensen.

De Hengelose pilot is een product van de vernieuwing van de gesubsidieerde rechtsbijstand waar het ministerie van Justitie en Veiligheid sinds 2018 aan werkt. Wat vooral opvalt, is precies dat: het enorm hoge aantal pilots, tientallen intussen, veelal voor de laagste inkomens. In september start de zoveelste, voor de mensen boven de grens voor gesubsidieerde rechtsbijstand deze keer, bij de Raad voor Rechtsbijstand. Bij een aanvraag kan diegene tóch een goedkeuring krijgen als beslag is gelegd op zijn salaris.

Grote stappen zijn nog niet gezet. Terwijl de Staatscommissie rechtsstaat er afgelopen juni heel duidelijk over was: het kabinet moet meer in rechtsbescherming investeren, vanwege ‘grove tekorten in de rechtshulp’. Niet alleen de vergoedingen van sociaal advocaten moeten omhoog, maar ook rechtswinkels en andere informele rechtshulp moeten subsidie krijgen, vindt de Staatscommissie.

**‘Vaak zien we dan ook nog dat de ex-partners de hakken
in het zand zetten en tot het bittere einde
doorprocederen.’**

De vraag is alleen wel of die investeringen er gaan komen. De plannen van het nieuwe kabinet zijn op dit moment nog onduidelijk. Ook moet nog blijken hoe de vernieuwing van de gesubsidieerde rechtsbijstand er uiteindelijk uit komt te zien – het programma loopt tot 2026.

Wonen met je ex en zijn baby

In gezondheidscentrum De Driehoek in Almere loopt het tegen negenen ’s avonds. Voorzitter De Geest en coördinator Baten zitten in een van de

spreekkamers, waar ze net een jongere vrouw hebben gesproken die inmiddels weg is bij haar partner. De vrouw werkt als stewardess en heeft twee kinderen. Ze is met hen bij haar moeder ingetrokken, ze konden nergens anders terecht. De jonge vrouw is nog altijd mede-eigenaar van de woning waar haar ex-vriend is achtergebleven. Nadat de relatie was stukgelopen, woonden zij en haar kinderen er nog jarenlang, maar de spanning werd te veel toen hij met zijn nieuwe vriendin een baby kreeg en zijn kersverse gezin daar óók woonde. Bij haar moeder blijven is geen optie meer. Nu wil ze haar deel van de woning aan hem verkopen, maar daar zal hij waarschijnlijk niet aan meewerken.

Ook hier doet zich de situatie voor die ze vaker zien in Almere: twee mensen die ruziënd uit elkaar gaan, met een overwaarde op hun koopwoning. Een advocaat gaat dan veel geld kosten. Baten: ‘Vaak zien we dan ook nog dat de ex-partners de hakken in het zand zetten en tot het bittere einde doorprocederen. Dat werkt de kosten alleen nog maar verder in de hand.’

Baten legt uit dat ze als rechtswinkel proberen de Almeerse gemeente bewust te maken van de mensen net boven de subsidiegrens. ‘Houd die groep in de gaten, hebben we gezegd.’ Maar Baten en De Geest hebben zo hun twijfels of die waarschuwing doordringt. Wat zou er nodig zijn om die mensen te helpen? Baten: ‘Ook al zou onze rechtswinkel meer subsidie krijgen, je zit voor deze doelgroep altijd met die advocaat waar we mensen naar moeten doorverwijzen. Want die is in sommige zaken, zoals deze, onvermijdelijk. Wat dat betreft zijn we aan handen en voeten gebonden.’

Baten kijkt op de klok en verexcuseert zich. Ergens in Almere zit nog een cliënt te wachten die ze had beloofd voor negenen te bellen. Nog een klein uurtje, dan zit haar dienst er weer op.

STEUN ONS

Steun de journalistiek van Vrij Nederland en
help bij het bewaken van de grenzen van onze
vrijheid.

Word lid

[Algemene Voorwaarden](#) [Privacy statement](#) [Disclaimer](#)